

Goda Károly

Középkortörténet és az *Urban History*

Az európai várostörténet a társadalomtudományos történetírás jóvoltából és keretei között intézményesült az 1960-as években. Az új diszciplína meghatározó szereplőjévé az 1970-es évek második felétől a brit *Urban History* elődjének számító évkönyv (*Urban History Yearbook*) köré csoportosuló kutatók hálózata vált. A fenti folyamatban kulcsszerepet játszott a Leicesteri Egyetem, ahol az urbanisztikai kérdések és a modernizáció kutatása révén a szakterület képes volt önállósulni. Az 1974-től megjelenő brit évkönyv mellett ugyan párhuzamosan hatást gyakorolt az európai szakmai közösségre a délnémet tudományos térséghez (Stuttgart, Kohlhammer majd később Franz Steiner Verlag) kötődő *Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege* is, ám jelenléte a várostörténeti közbeszédben nem közelítette meg a brit fórumét. Míg a német periodikum 1978-tól *Die alte Stadt* néven negyedéves folyóiratként szerveződött újjá, addig a brit évkönyv 1992-ig megőrizte formáját.

A kulturális és módszertani különbség mellett az angol nyelvű szaklap sikerét leginkább az újkori iparosodás és modernizáció várostörténeti értelmezése központba állításának köszönhetette, míg a német folyóirat döntően az urbanisztika 20. századi és kortárs kérdéseire (építészet, földrajztudomány, várostervezés stb.) összpontosít mind a mai napig. Ennek megfelelően az 1990-es évek elejéig az ipari átmenet előtti időszakra vonatkozó kutatások csupán kis mértékben kaptak helyet a modernitás elemzésének legitimációjával intézményesült folyóiratok hasábjain.

A fenti helyzet 1992-ben változott meg jelentős mértékben, amikor a brit évkönyv új szerkesztőgárdával *Urban History* néven, folyóiratként folytatódott. A Cambridge University Press gondozásába került, évi két, majd 1995-től három számmal jelentkező régi-új fórum szervezetét és tematikai szerkezetét tekintve is új formát öltött. Az angol-amerikai térség mellett más egyetemi központok (Münster, Helsinki, Montreal, Mexico City, Új-Delhi, Tampere, Melbourne, Lyon stb.) kutatói is helyet kaptak a szerkesztőbizottság és a tanácsadó testület tagjai között. A fenti változások mellett az új főszerkesztő, Richard Rodger 1992-es beköszöntő cikkében¹ az évkönyvhöz képest átalakulást ígért a vizsgált problémákat, időszakokat és térségeket illetően egyaránt.

A korábbi szempontok közül továbbra is fontosként emelte ki az összehasonlítható módszertan és a nemzetköziség iránti elkötelezettséget, ami mellett a kontinentális Európa és a harmadik világ kutatását illető eredmények sokkal intenzívebb

¹ Rodger, Richard: Urban History: Prospect and Retrospect. *Urban History* Vol. 19, Part 1, April 1992, 1–22.

beépítését kívánta megvalósítani. Míg a puszta kutatástörténeti, illetve száraz módszertani cikkek és a forrásközlések befogadását továbbra is mereven elutasította a szerkesztőség, addig az időbeli korlátok iránt sokkal engedékenyebbé vált. Ennek megfelelően Rodger hangsúlyozta az iparosodás korszakát megelőző kérdésekkel foglalkozó, interdiszciplináris megközelítésű, leginkább a hosszabb időszakokon átívelő jelenségeket bemutató tanulmányok iránti igényt. Ezzel párhuzamosan a folyóirat szakmai fórum mellett a kutatás alapvető segédeszközévé kívánt válni az angolszász tudományosság várostörténeti szakirodalmának tavaszi (diplomamunkák, doktori disszertációk, folyóiratcikkek) és őszi (éves bibliográfia) átfogó és alapos szemlézésével. Jelen írás keretében az előbbi igények és remények megvalósulásának mértékét kívánom bemutatni az 1992 és 2005 között megjelent, középkori tematikájú tanulmányok elemzésén keresztül.

Természetesen több cikk érintette előzményként a középkor urbanizációs kérdéseit, ám a szerkesztői programadás ellenére a fenti időszak több mint harminc kötetének másfél-százata is meghaladó tanulmánya közül csupán két tucat foglalkozott érdemben a 16. századot megelőző korszakkal. Ebből kifolyólag a közlemények többségében az iparosodás előtti városiasodás nem is került elő, vagy a későbbi változásokat megelőző időszak puszta illusztrációként szerepelt.

A két tucat középkoros elemzés térbeli és tematikai megoszlása szintén rácsfol az ambiciózus szerkesztői tervekre. Az összes tanulmányból ugyanis összesen három merészkedett Európán kívülre, ám azon belül is mindhárom India városiasodását elemzi gyakorlatilag ugyanannak a szerzőnek (Thakur 1994 és 2002) és kritikusának (Frasch) a tollából. Európán belül egy-egy cikk Németalföldről (Howell–Boone), az észak-franciaországi Laonról (Plumley), az észak-itáliai Milánóról (Boucheron) és az európai városok átfogó középkori zenetörténetének bibliográfiájáról (Kisby) érinti a Nagy-Britannián kívüli városok körét. A várostörténet új kérdésfelvetéseire reflektálva a fennmaradó közel húsz brit témájú munka fele egy-egy kisváros (Dyer, Postles, Stevens, Shaw), vagy utóbbiak csoportjainak (Laughton–Jones–Dyer, Dimmock 2001; 2005) vizsgálatával foglalkozik. A nagyobb és közepes népességű települések közül London négy (Harding, Schofield, Keene és részben Liddy), Coventry két (Lilley és részben Liddy), míg York (Liddy), Bristol (Fleming) és Norwich (Rutledge) egy-egy tanulmánnyal szerepel, további három átfogó feldolgozás (Rosser, Britnell, Barron) mellett.

Az indiai városok múltját kutató Renu Thakur mindkét cikkében² a Kr.u. 600 és 1200 közötti időszak városiasodását vizsgálja makro-perspektívából. A kutatásba irodalmi és epigráfiai forrásokat is bevonó történész 1994-es publikációjában a városi közösségek növekedését helyezi górcső alá funkcionális szemléletmód és módszertan segítségével. Bár az itt bemutatott ismeretek az európai olvasó számára mindenféleképpen sok újdonsággal szolgálnak, a szerző

² Thakur, Renu: Urban Hierarchies, Typologies and Classification in Early Medieval India, c. 750–1200. *Urban History* Vol. 21, Part 1, April 1994, 61–76; Thakur, Renu: Mechanisms of Urban Growth in India: AD 600–1200. *Urban History* Vol. 29, Part 2, August 2002, 187–196.

által alkalmazott kategóriák (politikai és közigazgatási feladatok, kikötői és kereskedelmi funkciók, védelmi, kulturális és oktatási szerepek) látványosan túl merev kereteket jelentenek a szubkontinens urbanizációs jelenségei leírásának ambiciózus igényéhez képest. Második cikkében a szerző korábbi funkcionális szemléletét egy fejlődési pályáiv keretébe helyezi. A városi központok 1200-ig végbemenő változásait Thakur ismét egyértelműen fejlődésként értelmezi, és három fázisra bontva oksági láncként írja le a kérdés történetét. Bemutatásában a városok átváltozásait szinte kizárólag a gazdaság átalakulásához, a távolsági kereskedelem háttérbe szorulásához, a mezőgazdasági termelés növekedéséhez és különböző vallási központok kialakulásához köti.

Az indiai szerző erősen leegyszerűsítő és a gazdasági tényezők dominanciáját hangsúlyozó cikkét Tilman Frasch részesítette lesújtó kritikában.³ Véleménye szerint Thakur az indiai feudalizmus elméletét valló, strukturalista irányzat vonalába helyezve értelmezi a vizsgált hatszáz esztendő, nem helyezi el magát a kérdés kutatástörténetében, annak alapvető szakirodalmáról pedig nem tesz említést. Ennek megfelelően igen kritikus megjegyzések kísérik a gazdaság, társadalom és kultúra összetett viszonyrendszeréről szóló meglehetősen leegyszerűsítő bekezdéseket. Frasch a hármas kronológiai tagolást is komolyan megkérdőjelezi, kiemelve, hogy a címben megjelölt „mechanizmusok” viszonyát az egyes időszakokhoz Thakur egyáltalán nem tisztázza. A kritika azonban még ennél is tovább megy, hiszen a leíró jellegű tanulmányt sem új eredmények közlésére, sem a témába való bevezetésre, sem a kutatástörténet megfelelő összegzésére nem tartja alkalmasnak. A fenti kritika a szakismeretek helyesbítése mellett az *Urban History* szerkesztőségének tudományos elvárásairól is sok tanulságot hordoz.

Az Európát érintő tanulmányok közül Martha Howell és Marc Boone németalföldi esettanulmánya⁴ számít talán a legizgalmasabbnak. Ez annak köszönhető, hogy a szerzőpáros egy meggyökeresedett történelmi értelmezést kíván megkérdőjelezni és új eredményekkel felcserélni. A leginkább Henri Pirenne nevéhez kapcsolódó értelmezés szerint a 15–17. századi időszakban a térségre általánosan jellemző volt a demográfiai visszaesés, a hagyományos kereskedelmi utak átrendeződése és a bevételek radikális lecsökkenése. Mindez Pirenne megközelítése alapján szorosan összefüggött a városok belső politikai és társadalmi szerveződésének válságával. A városi elit ugyanis nem vesztett teret, csak inkább hivatalt, birtokot és arisztokrata státuszt szerzett, míg a kézművesek nem egyszerűen elvesztették a piacaikat, hanem elmulasztották a korszak termelési innovációinak bevezetését. A felvázolt értelmezést a szerzők két flamand város, Gent és Douai példáján vonják kétségbe úgy, hogy a gazdaság átalakulása mellett külön figyelmet szentelnek a városi intézmények és csoportok válságkezelésben betöltött szerepének. A két példa elemzésével a fenti elképzeléseknek szögesen ellentmondó

³ Frasch, Tilman: Urban Growth in India AD 600–1200: a Comment. *Urban History* Vol. 31, Part 1, May 2004, 118–120.

⁴ Howell, Martha – Boone, Marc: Becoming Early Modern in the Late Medieval Low Countries. *Urban History* Vol. 23, Part 3, December 1996, 300–324.

sikertörténet rajzolódik ki. A vezető elit ugyanis a két városban képes volt ellenőrzése alá vonni a regionális piacot és a kistérség gazdasági erejét, meg tudta változtatni a termelést, és számos új gazdasági újítást vezetett be, miközben saját pozícióját egyre inkább megerősítve konzervatív jegyeket öltött. Ennek alapján az összekapcsolódó folyamatok látszólag ellentmondásos jelenségekben nyilvánultak meg: a gazdasági rugalmasság erősödése valójában a társadalmi konzervativizmus fokozódásával párosult. A 16. század folyamán tehát nem a középkori, demokratikus kommuna alakult át új szerkezetté, hanem az előbbi korporatív, ám igen konzervatív szerveződés ment át sikeres adaptáción. A korábban diszkontinuitásként bemutatott folyamatok tehát szerves egységként kötik össze a két flamand városban a középkor és a korai újkor tévesen elválasztott időszakát.

Patrick Boucheronnak a 13–15. századi Milánó vízellátásról szóló tanulmánya⁵ szintén a hatalom kérdését kívánja elemezni városi kontextusban. A középkor végére Észak-Itália egyik legfontosabb belvízi központjává váló városban több száz évi áldozatos munka nyomán alakult ki az összetett hajózási és vízellátási rendszer, amelynek megszerzése a fejedelmi hatalom erőfeszítéseinek központjában állt. A Pó folyó völgyének ellenőrzését jelentő erőforrás birtoklása a herceg szempontjából kettős nyereséggel szolgált. A fejedelmi udvar számára ugyanis az erőforrás elosztásának monopóliuma a hatalom összpontosításának és megőrzésének meghatározó eszközévé vált. A fejedelem egyrészt az ivóvízellátás állandó biztosításával a jó kormányzat allegóriájának köntösébe bújva eljátszhatta a közjó megteremtőjének szerepét. Másrészt az oligarchia egyes tagjainak visszaszorítása és saját vagyonának gyarapítása érdekében teljes mértékben monopolizálta az erőforrás gazdasági célú felhasználását.

Az olasz példától eltérően Yolanda Plumley⁶ az egyházi hatalom kultúrateremtő szerepét vizsgálta a laoni katedrális köré szerveződő zenésztársadalom példáján a 15. század első felében. A városon belül meghatározó egyházi központhoz kötődő zenészek karrier-történeteinek rekonstrukciójával a szerző elkészítette a foglalkozáscsoport izgalmas kollektív életrajzát és a réteg mindennapi életéről is érdekes adalékokat közölt. A káptalani iratanyag elemzésével tehát a zenei művek vizsgálata mellett Plumley a művészek társadalomtörténetének rekonstrukciójához is nagyban hozzájárult. A Brit-szigeteken kívüli európai témákból Fiona Kisby munkája⁷ jelenti az utolsó példát: a szerző az európai városok zenetörténeti bibliográfiájának vázlatát készítette el 1650-ig.

A brit tematikát érintő általános tanulmányok közül Richard Britnell⁸ a pestis városokra gyakorolt hatását elemezte Anglián belül. Végző következtetése,

⁵ Boucheron, Patrick: Water and Power in Milan, c. 1200–1500. *Urban History* Vol. 28, Part 2, August 2001, 180–193.

⁶ Plumley, Yolanda: Musicians at Laon Cathedral in the Early Fifteenth Century. *Urban History* Vol. 29, Part 1, May 2002, 19–34.

⁷ Kisby, Fiona: Music in European Cities and Towns to c. 1650: a Bibliographical Survey. *Urban History* Vol. 29, Part 1, May 2002, 74–82.

⁸ Britnell, Richard: The Black Death in English Towns. *Urban History* Vol. 21, Part 2, October 1994, 195–210.

miszerint az angol várostörténetben a járvány fordulópontot jelentett, meglehetősen közhelyszerűnek hat. Ennek ellenére figyelemre méltó, hogy már a 14. század elejére megállapítja több település esetében a népességcsökkenés bekövetkezését, és számos érzékletes példával írja le a textilipar kiemelkedő jelentőségét a pestis utáni regenerálódás folyamatában.

Britnell tradicionálisnak mondható kérdésfelvetésével és módszertanával szemben Gervase Rosser⁹ az angol városok eddig valóban ismeretlen problematikájára irányítja a figyelmet. Tanulmányának középpontjában ugyanis a városi mítoszok és hagyományok társadalmi funkciója áll. Miközben elhelyezi témáját a kutatástörténetben, a szerző szándékosan szakít a korai újkor racionalizációs kultúrtörténeti értelmezésének hagyományával, és a fiktív képzetek aktív jelenlétét mutatja ki a városi közösségekben. Elemzése szerint az egyes helyi mítoszok megkülönböztetett szerepet játszottak a városi társadalmak működésében és identitásképzésében, a városlakóknak közös formát és azonosulást adva a hétköznapok valóságában. A hagyományból örökölt fikciók tehát igen fontos kulturális szerepet tölthettek be: nem egyszerűen leképezték a különböző társadalmi folyamatokat, hanem cselekvően részt vettek azok újraalkotásában.

A Londonnal foglalkozó munkák közül John Schofield¹⁰ a város régészeti feltárásainak, Vanessa Harding¹¹ a múzeumokban őrzött tárgyi emlékek oktatási szerepének, míg Derek Keene¹² a város középkori vízellátásának szentelt egy-egy tanulmányt. Az utóbbi munka városi környezettörténetként tudatosan igyekezett a természet és a városi közösség összetett középkori együttélésének minél átfogóbb képét megrajzolni. A tanulmányban nem csupán a kereskedelem és a köztisztaság főszereplőjeként tűnik fel a Temze, hanem vízával egyszerre jelenti a fenyegetést és a felfrissülést, a vallási megnyilvánulások fontos szereplőjét, és a társadalmi kapcsolatok szövetének egyik megerősítőjét.

Christian D. Liddy¹³ az innovatív kutatási szempontok és megközelítések terén szintén új irányzatot képvisel. Izgalmas tanulmánya középpontjában egy városi közegben használt fogalom, a „királyi kamara(város)” metaforája áll. Az utóbbi terminusnak ugyanis a középkorban semmiféle jogi háttere nem volt, ám két város, London és York a „király kamarája”, míg később Coventry a „herceg kamarája” kifejezést használta visszatérő retorikai eszközként az uralkodóhoz fűződő kivételes kapcsolata megjelölésére. Liddy a diskurzuselemzés módszereivel gondosan megvizsgálva a fogalomhasználat egyes kontextusait, egyértelműen kimutatta

⁹ Rosser, Gervase: Myth, Image and Social Process in the English Medieval Town. *Urban History* Vol. 23, Part 1, May 1996, 5–25.

¹⁰ Schofield, John: The Capital Rediscovered: Archaeology in the City of London. *Urban History* Vol. 20, Part 2, October 1993, 211–224.

¹¹ Harding, Vanessa: Communicating London's Early History. *Urban History* Vol. 20, Part 2, October 1993, 225–232.

¹² Keene, Derek: Issues of Water in Medieval London to c. 1300. *Urban History* Vol. 28, Part 2, August 2001, 161–179.

¹³ Liddy, Christian D.: The Rhetoric of the Royal Chamber in Late Medieval London. York and Coventry. *Urban History* Vol. 29, Part 3, December 2002, 323–349.

a metafora kapcsolatteremtő funkcióját. A kifejezés ennek megfelelően kritikus pillanatokban kívánta létrehozni a városok igényelte bizalmas viszony fogalmi keretét. Használata legtöbbször az uralkodó fizikai jelenlétéhez és a város valamilyen kéréséhez és kívánságához kapcsolódott. Liddy szerint a város részéről mindez a stabilitás, egység és lojalitás képzetét kívánta közvetíteni az uralkodó felé, és párhuzamosan befelé a közösség korporatív identitás-képzését szolgálta. Angliában ugyanis az egyes polgári közösségek privilégiumaikban nem (csupán) autonóm életet, hanem a királyi adminisztrációba való szorosabb bevonást kapták kiváltságul, amit a három város 14–16. századi magatartása érzékletesen példáz.

Míg Caroline M. Barron-nak a későközépkori Anglia plébániai zenéjének forrás-feltárásáról szóló kétéves projekt-beszámolója¹⁴ csupán egy elemzés kiindulópontjának számít, addig Elizabeth Rutledge tanulmánya¹⁵ egy igen elterjedt kutatási szempont sikeres középkortörténeti adaptációját jelenti. Az ingatlan-tulajdonlás mintázatainak rekonstrukciójára vonatkozó úttörő tanulmánya terepül a 14. század első felének Norwich-a szolgálat. Rutledge kitűnő problémaérzékenységgel mutat rá, hogy a középkori városok tér-, és társadalomtörténetét feltáró kutatásokban eddig az ingatlanbérlés kérdése homályban maradt. A fenti város különleges forrásadottságai azonban egyedülálló lehetőséget nyújtanak a jogviszony körülményeinek, a bérlők helyzetének és számának, az egyházi és világi tulajdonosok szerepének és viselkedésének elemzésére. A bérleti viszonyok 14. századi átrendeződése az érdekes részletek mellett világosan rávilágított arra, hogy a jogviszony szerepe és jelentősége sokszor korántsem korrelál egyértelműen a gazdasági és demográfiai változásokkal.

A városok tértörténetét a topográfiai és tárgyi forrásanyag felől megközelítve Keith Lilley¹⁶ a 20. században jelentős pusztulást elszenvedő Coventry példáján mutatja be az alaprajz-elemzés használhatóságát. A kutatás célja ebben az esetben kimondottan olyan módszertan alkalmazása volt, melynek segítségével írásbeli és építészeti forrásadottságok jelentős hiányában is feltérképezhetőek a középkori városi kontextusokban bekövetkező térbeli változások. Interdiszciplináris forrás-felfogást és megközelítést alkalmazó munkájában Lilley a településmorfológia segítségével képes volt megragadni a város térbeliségét befolyásoló többtényezős folyamatokat, mintát és programot adva további hasonló elemzések számára is.

A nagy és közepes népességű városoknak szentelt bemutatást Peter Fleming munkájával¹⁷ lezárva elmondható, hogy a szerző a 15. század végi bristoli politikai elit retorikájának elemzésével gazdagította az *Urban History*-t. A város és a feudális hatalom közötti, komoly dokumentációt eredményező és a város számára

¹⁴ Barron, Caroline M.: Church Music in English Towns. 1450–1550: an Interim Report. *Urban History* Vol. 29, Part 1, May 2002, 83–91.

¹⁵ Rutledge, Elizabeth: Landlord and Tenants: Housing and the Rented Property Market in Early Fourteenth-Century Norwich. *Urban History* Vol. 22, Part 1, May 1995, 7–24.

¹⁶ Lilley, Keith: Mapping the Medieval City. *Urban History* Vol. 27, Part 1, May 2000, 5–30.

¹⁷ Fleming, Peter: Conflict and Urban Government in Later Medieval England: St Augustine's Abbey and Bristol. *Urban History* Vol. 27, Part 3, December 2000, 325–343.

sikert hozó 15. század végi összeütközést egy stabil, zárt városvezető réteg kialakulásának folyamatába illesztve vizsgálja a szerző. Az eredményes konfrontáció nem csupán az elit önképét és legitimációját erősítette meg, hanem példaként tekinthető a közösség korporatív tudatának megerősítésére és kifejeződésére a vidéki Anglia urbanizációjának folyamatában.

A kisváros, illetve csoportjai kérdéskörének a kilencvenes évektől bekövetkező felértékelődése az *Urban History* középkoros tanulmányaiban is tetten érhető. Már a folyóirat 1992-es megújódását hirdető évfolyamban található a témához hozzájáruló tanulmány Christopher Dyer¹⁸ tollából. A szerző kutatása egy kis angol település, Shipston-on-Stour (Warwickshire) 14. század végi konfliktusának elemzése alapján próbál választ adni a középkori városi közösségek konfliktushelyzetei, illetve a jogi és gazdasági helyzetük közötti összefüggésekre. A középkori városi közösségek organikus, békés természetéről alkotott elméletek állóvizét megbolygatva az említett angol kisvárosban olyan konfliktushelyzet jött létre hosszú vajúdás után, amely a földesúri kizsigerelés, a bérlők ellenállása és a nemesi pártosság veszélyes egyvelegéből született. Az egyházi alapítású kisváros életének az események közepontjába került legnehezebb kérdése a gazdaságilag és öntudatában egyre erősebb város korábbi eredetű, kedvezőtlen jogi státusából fakadt. Ebből a helyzetből a közösség elképzelése szerint városi kiváltságok kicsikarása jelentette volna a kiutat, ám ez nem sikerült: a lakosság megosztott maradt, az egyházi földesúr pedig a végsőkig ragaszkodott hatalmához. Shipston-on-Stour próbálkozása tehát sikertelen maradt, ám a gazdasági jólét a büntetések ellenére is végigkísérte a település elkövetkező másfél évszázadát. Dyer konklúziója szerint a végig menő küzdelemben valójában mindkét fél a középkor jogi gondolkodásának rabja maradt: a város története ékezen példázta, hogy a gazdasági élet prosperálása még véletlenül sem a település jogi helyzetének egyedüli függvénye.

David Postles¹⁹ elemzésében az előbbi kép újból megerősítést nyer. A szerző olyan települést (Loughborough, Leicestershire) választott vizsgálatá tárgyául, ami nem rendelkezett törvényhatósági jogokkal, ám számos más angliai társával együtt valójában a középkori urbanizáció talapzatát alkotta. A település mind jogi, mind demográfiai értelemben is a városi jelenségek alsó kategóriájához tartozott, ám önigazgatási lehetőségei és erőteljes kézműipari és kereskedelmi tevékenysége élesen megkülönböztette a falusi környezettől. Postles esettanulmánya érzékletesen rámutat az ilyen típusú települések csoportjaira, amelyek szervessége és ereje túlélte a pestis megpróbáltatásait is, és sok hasonló közösséggel együtt szilárd alapul szolgált a koraujkori Anglia urbanizációs sikertörténetéhez.

¹⁸ Dyer, Christopher: Small-town Conflict in the Later Middle Ages: Events at Shipston-on-Stour. *Urban History* Vol. 19, Part 2, October 1992, 183–210.

¹⁹ Postles, David: An English Small Town in the Later Middle Ages: Loughborough. *Urban History* Vol. 20, Part 1, April 1993, 7–29.

A városi hierarchiák magasabb szintjére lépve Spencer Dimmock elemzése²⁰ Lydd (Kent) városának vizsgálatával a kapitalista típusú bekerítések eddig leginkább a vidék oldaláról történt bemutatásán kíván változtatni. A település bekerítésekben résztvevő agrárvállalkozóinak karrierjeit figyelve a város egyre inkább az utóbbi réteg gazdasági, majd politikai központjává vált, ami jelentős mértékben járult hozzá Lydd urbanizálódásához. Dimmock összegzése értelmében az angol városállomány fenti szintjén igen széles körű – az eddigi kutatás számára ismeretlen – változás következett be a 15–16. században, ami méretét és szervezését tekintve döntő szerepet játszott az angol vidék kapitalizálásában. A piaci viszonyok átrendeződése azonban – emeli ki Dimmock – magával hozta a 16. századi jelenségek háttérben lévő, majd előtörő társadalmi bizonytalanságot és veszélyes polarizációt.

Az egyes városok kutatása mellett a különböző régiók városállományának szerkezeti elemzése is felkeltette a középkori Angliával foglalkozó várostörténészek figyelmét. Jane Laughton, Evan Jones és Christopher Dyer²¹ ilyen szempontból vette górcső alá a Midlands keleti területéhez tartozó közel két tucat települést. A központi hely elméletét és módszertanát alkalmazó kutatás a városok közötti hierarchia megállapításhoz különböző indikátorokat használt. Ezek között szerepet kapott többek között a népességszám, a topográfiai helyzet, a foglalkozásszerkezet és végül a gazdasági és térbeli mobilitás. A kutatók az összetett foglalkozásszerkezetet és a mezőgazdasági termeléstől való közvetlen függés hiányát mindenütt kimutatták, így meglepő módon a hierarchiában elhelyezett települések több közös jegyet mutattak, mint eltérést. Ezek az eredmények a korábban említett két tanulmány általános kijelentéseit erősítik meg, hangsúlyozva a városok közötti viszonyrendszer stabilitását a vizsgált térségben.

Spencer Dimmock 2005-ös tanulmányában²² a fentiekhez hasonló igényű, Dél-Walesre vonatkozó kutatásait tette közzé. A térségről alkotott hagyományos elképzelések értelmében a terület egészen a 19. századig döntően falusi jellegű volt, és meg sem jelent az urbanizáció eddigi kutatási térképén. Dimmock számára a fenti, végtelenül leegyszerűsítő kép árnyaltabbá tételét a demográfiai alapú városdefiniációtól való megválás tette lehetővé. Az eddig a városi lét alsó küszöbének tekintett kétezres népesség alatti, ám háromszáz fő feletti településekből ugyanis a későközépkori Dél-Walesben több mint nyolcvan létezett, amelyek eddig nem képeztek kutatás tárgyát. Ebben természetesen a forrásadottságok is közre játszottak, ám a szerző két kikötőváros, Haverfordwest (Pembrokeshire) és Chepstow (Monmouthshire) 14. századi történetére vonatkozóan kiváló iratokat talált. Utóbbiak segítségével nyilvánvalóvá tette, hogy a kereskedelem, a foglalkozás-

²⁰ Dimmock, Spencer: English Small Towns and the Emergence of Capitalist Relations, c. 1450–1550. *Urban History* Vol. 28, Part 1, May 2001, 5–24.

²¹ Laughton, Jane – Jones, Evan – Dyer, Christopher: The Urban Hierarchy in the Later Middle Ages: a Study of the East Midlands. *Urban History* Vol. 28, Part 3, December 2001, 331–357.

²² Dimmock, Spencer: Reassessing the Towns of Southern Wales in the Later Middle Ages. *Urban History* Vol. 32, Part 1, May 2005, 33–45.

szerkezet és az önkormányzatiság szintje alapján sokkal urbanizáltabbnak számítottak az említett települések, mint azt korábban feltételezték. Dimmock elismeri ugyan, hogy a két eset még nem léphet fel a reprezentativitás igényével, ám kikötői jellegük és a többiekhez való hasonlóságuk segíthet a középkori Dél-Wales angol-normann alapítású városállománya jelentőségének radikális újragondolásában.

Míg a terület déli felének jelentős része a középkor végéig önálló, az angol uralomtól független életet élhetett, addig az északi terület a 13–14. században az angol katonai expanzió és településpolitika célpontjává szolgált. A különleges történelmi helyzet elemzésére Matthew Stevens²³ vállalkozott a II. Edward korabeli Ruthin (Denbighshire) vizsgálatán keresztül. A kettős etnikumú település 14. századi forrásait a társadalmi, gazdasági és etnikai szerveződés és integráció szintjeit vizsgálva tekintette át a szerző. Az anyagi javakkal való rendelkezést (adójegyzékek és kimutatások) és a közösség vezetésében való részvételt (esküdti pozíció) együttesen görcső alá véve kiderült, hogy a település angol lakói aránytalanul gazdagabbak voltak a helyieknél, ám direkt eszközökkel nem korlátozták az eredeti népesség hozzáférését a profittermelő és státusgeneráló tevékenységekhez. A kutatás összegzése szerint a megosztottság ellenére az elit viselkedését sokkal inkább társadalmi és gazdasági helyzete, mintsem etnikai háttere határozta meg.

Végezetül a 2005. évfolyam legfrissebb középkori témájú cikkét ismét egy kisvárosi, ám ezúttal egy etnikailag egységes közösség belső szerveződésének bemutatása jelenti. David Gary Shaw²⁴ ugyanis Wells (Somerset) városa politikai elitjének kapcsolathálóját elemezte annak érdekében, hogy fényt derítsen a középkor végi szűk, oligarchikus városvezető csoport sikerének titkára. A világi hűbérúrral folytatott korábbi harcok eredményeként a közösségen belül – mint Angliában sok más városban is – igen megerősödtek a peres ügyek döntőbírák felkérésével történő elintézésében megmutatkozó korporatív elemek. A jelenség átfogó személyi szintű vizsgálatával, azaz a felkért döntőbírák szerepének és kapcsolatainak elemzésével Shaw látványosan mutatta ki, hogy az utóbbi csoport szinte teljes mértékben meg egyezik a város igazságszolgáltatásában és politikai vezetésében részt vevő személyek körével. A döntőbíráskodás dokumentumainak és a résztvevők kapcsolathálójának együttes elemzésével nyilvánvalóvá vált: a törvényhatósági élet társadalmi mechanizmusa jelentősen hozzájárult a szűk vezető csoport uralmához. Ebben az uralomban azonban egy olyan hierarchizált társadalmi csoport képe jelent meg, amelyben az elit helyzete – mint az elemzett esetekből kitűnik – szorosan összefüggött a társadalmi kapcsolatokat létrehozó és fenntartó konfliktuskezelés sikeres megvalósításával. A tartós politikai jelenlét előfeltétele tehát a gazdasági háttér mellett a közösség érdekében kifejtett, bizalmi viszonyt feltételező közvetítői szerep volt. Ezt az összetett rendszert pedig Martha Howell és Marc Boone németalföldi

²³ Stevens, Matthew: Wealth, Status and 'Race' in the Ruthin of Edward II. *Urban History* Vol. 32, Part 1, May 2005, 17–32.

²⁴ Shaw, David Gary: Social Networks and the Foundations of Oligarchy in Medieval Towns. *Urban History* Vol. 32, Part 2, August 2005, 200–222.

példáival hasonlóságot mutatva a 16. század közepétől váltotta fel egy, a saját erejéből domináló és társadalmilag elkülönülő vezető réteg uralma.

Az 1992 óta megjelent kötetekben szereplő tanulmányok ismertetését követően érdemes mérleget vonni a Richard Rodger megfogalmazta célok és vágyak teljesüléséről. Megállapítható, hogy a középkorra vonatkozó tanulmányok a közölt cikkeknek csupán szerény kisebbségét jelentik, ezen belül pedig a meghirdetett átfogó térbeli igények végképp nem érvényesülnek. A harmadik világból csupán India került bemutatásra, és a szubkontinens is mindössze egy téma kifejtését érdemelte ki a szerkesztőktől. Hasonló képet mutat a kontinentális Európa várostörténete is, amiről csupán a négy ismertetett cikk ad rövid betekintést egy németalföldi, egy itáliai, egy észak-franciaországi és egy átfogó dolgozat példáján.

Összességében elmondható tehát, hogy az *Urban History* medievista szerzői döntően a mai Nagy-Britannia urbanizációjára koncentráltak. Ezen belül azonban a szerkesztő által meghirdetett újszerű kérdésfelvetések és módszertani eljárások valóban érvényesültek. Szemléletesen igazolja mindezt a 14–16. századi kisvárosi Angliának szentelt számos cikk, az esettanulmányoktól a központi hely elméletét alkalmazó és a városállományon belüli hierarchiakat feltáró elemzése-
kig. Hasonló jelentőségűnek mondható a városok tértörténetét az alaprajz-elemzések segítségével feltárni igyekvő megközelítések köre is.

Az említett, döntően társadalomtudományi szemléletű munkák mellett pedig több tanulmánnyal jelentkeztek a folyóirat hasábjain az új társadalomtörténet jegyében szerveződő irányzatok is. Az utóbbi évek talán legérdekesebb középkoros cikkei között egyaránt megtalálhatóak a kultúrtörténeti, a történeti antropológiai szemlélet, az irodalomelméletből kiágazó diskurzusvizsgálat és az újabbban igen divatosá vált kapcsolatháló-elemzés példái is.

A fentiek alapján tehát az *Urban History* hasábjain sajnos meglehetősen kevés 16. század előtti időszakra vonatkozó dolgozat szerepel, ám a megjelentek java az új kérdésfelvetések és a módszertani innováció jegyében született. Ennél is jelentősebb azonban, hogy az ismertetett cikkek középkori tematikájuk és újszerűségük mellett kiváló példái a brit társadalomtörténeti beszédmódnak is. Az említett szerzők szinte kivétel nélkül igen problémaérzékeny módon, a korábbi szakirodalmi hagyományban pontosan elhelyezve fogalmazták meg a rendszert hiánypótló, vagy korábbi elképzeléseket jelentősen módosító történeti kérdésfelvetéseiket. A tanulmányok elegáns apparátusai és dokumentációi minden esetben pontossá és megalapozottá teszik a dolgozatok feszes érveléstechnikáját, ám sosem válik nehézkessé és töredezetté a befogadás élménye. A gondosan megtervezett terjedelem, a logikusan szerkesztett fejezetek és a kiegyensúlyozott szövegvezetés szinte kivétel nélkül a tanulmány lényegét tézisszerűen összegző, a kutatás további lehetőségeit megadó konklúziókban csúcsonyul ki. Az *Urban History*-ban megjelent tanulmányok tehát, mind módszertani, mind elbeszélés-technikai szempontból igen hasznosak lehetnek Közép-Európa más gondolkodás- és beszédmódokban szocializálódott (város)történészei számára.